

Energie – zoveel meer dan een technocratische uitdaging

De topsector energie richt een TKI doorsnijdend sociaal-innovatie programma in genaamd 'Samenwerken Topsector Energie en Maatschappij (STEM) – dit artikel legt uit waarom.

We willen nogal wat in Nederland. In 2020 moet 16% van onze energie duurzaam zijn opgewekt, in 2050 maar liefst 80%. We zitten nu op 4%. In 2020 moet alle nieuwbouw energieneutraal zijn en willen we conform Europese afspraken de CO₂-uitstoot met 20% hebben verminderd ten opzichte van het niveau van 1990. De energiesector streeft er verder naar om in 2050 CO₂-neutraal te opereren.

Binnen de topsector energie houden zeven topconsortia voor kennis- en innovatie zich bezig met allerlei inhoudelijke onderwerpen die van belang zijn voor de energietransitie: zon/pv, smart grids, energiebesparing gebouwde omgeving, energiebesparing in de industrie, bio-energie, gas en wind op zee.

Voor al deze onderwerpen geldt dat dit niet langer vooral een technocratische uitdaging is. Het vereist een totaal andere inrichting van onze energievoorziening, waarbij decentrale opwekking en afstemming van vraag en aanbod een veel dominantere rol speelt. Daarmee wordt energie automatisch een sociaal-maatschappelijk vraagstuk. En of je dan schooldirecteur bent, wethouder, de voorzitter van een VVE, MKB'er of inwoner van Lochem; vanuit al deze rollen wordt je in het decentrale duurzame scenario geconfronteerd met vraagstukken op het gebied van energie. De vraag is hoe wij hiermee omgaan en hoeveel begrip wij hiervoor zullen voelen. Raken we betrokken en ontwikkelen we voldoende bekwaamheid om de markt scherp te houden?

Op een enkele verlichte geest na met vooruitziende blik of persoonlijke interesse zullen er nu nog weinig schooldirecteuren en VVE-voorzitters zijn die comfort voelen met energie gerelateerde besluiten. Ga maar bij jezelf ten raden. Wat weet jij eigenlijk van energie en hoe gemakkelijk neem je daarover besluiten? Marktpartijen die zouden kunnen helpen bij dit soort vragen worstelen er mee dat hun business model vaak niet aansluit bij dat wat er feitelijk nodig is, bijvoorbeeld een grondig en doorgerekend advies en goedkope en betrouwbare realisatie. Vaker nog wordt marktpartijen simpelweg geen hulpvraag gesteld doordat energie niet op de agenda staat. De vraag is waar dit door komt.

Sociale uitdaging: betrokkenheid en begrip

Een van de redenen is de lage mate van energiebewustzijn en kennis in de samenleving. Uit onderzoek van o.a. Blauw Research en Eneco¹ blijkt dat de gemiddelde Nederlander weliswaar redelijk goed weet wat het eigen energieverbruik is, maar weinig besef heeft van een aantal andere zaken. Bijvoorbeeld de hoeveelheid duurzame energie die in Nederland wordt opgewekt in

¹ <http://www.energiepodium.nl/nieuws/item/burger-schat-nederlands-verbruik-te-groen-in>
http://www.cobouw.nl/binaries/content/assets/beeld/pdf/2013/02/rapport_eneco.pdf

verhouding tot de hoeveelheid fossiele energie. Dit is weleens anders geweest. In de jaren '60 zorgde de anti-kernenergie beweging voor een relatief groot energiebewustzijn en in de jaren '70 dwong de olie-schaarste ons over energie na te denken. Daarna verdween het onderwerp energie weer vrij geruisloos van de agenda tot vrij recent.

De aandacht voor energie vraagstukken is de afgelopen jaren sterk toegenomen. Mede als gevolg van de liberalisering van de energiemarkt worden consumenten steeds meer actief aangesproken op hun energiegebruik. We worden gevraagd sympathie te hebben voor 'Hollandse wind' of groen gas, met of zonder gratis iPad en mee te doen met collectieve inkoopacties van zonnepanelen op uitnodiging van regionale intermediairs. Bestuurders lokaal, regionaal en landelijk zien het aantal energie gerelateerde dossiers toenemen en in de vastgoed branche en bij woningbouwcorporaties staat energie-gerelateerde bouw en renovatie hoog op de agenda.

Daarnaast is het aantal mensen dat geconfronteerd wordt met energie investeringen in de directe leefomgeving aan het toenemen. Op het platteland is dit al langer het geval. Veel boerderijen en tuinders kozen al jaren geleden bewust voor nieuwe inkomsten door windmolens, biovergisters of Warmte-Krachtkoppelinginstallaties (WKK). Maar ook in de stad komen bewoners de laatste tijd steeds meer energie-initiatief tegen. Denk aan de overburen die zonnepanelen plaatsen, het havengebied waar windmolens komen, of het lokale zwembad dat tijdelijk gesloten is omdat er een restwarmte voorziening wordt gerealiseerd.

Tot zover is er niets aan de hand. Dit lijkt een zeer gewenste ontwikkeling. Als we allemaal wat meer met veranderingen in de energievoorziening worden geconfronteerd komen we vanzelf wel in actie. Toch? Dat is zeker waar. De hausse aan berichten in de media over burgerprotesten tegen de meest zichtbare van dit soort initiatieven is echter een indicatie dat de actie die ontstaat niet altijd gericht is op het versnellen van de energietransitie die zo noodzakelijk is².

Duurzame-energie investeringen creëren in potentie economische, sociale en ecologische waarde. Burgers die geconfronteerd worden met energie-investeringen in hun achtertuin zien de positieve waarde voor de BV Nederland/het milieu niet altijd en profiteren zelf vaak niet van de investering. Daarnaast ervaren zij ook waardeverlies omdat zaken als een vrij uitzicht, stilte en geen gedoe hen veel waard waren. Niet raar dus dat veel (duurzame) energie projecten in de realisatie lastig blijken. Zelfs als vergunningen zijn afgegeven of het rijk de coördinatie op zich neemt en daarmee inspraak beperkt, kan burgerprotest zeer effectief zijn. Dankzij Sociale Media kanalen als Twitter, Facebook en LinkedIn is het voor tegenstanders van een bepaalde ontwikkeling erg gemakkelijk om medestanders te vinden en argumenten en bewijsstukken te verzamelen om het eigen standpunt kracht bij te zetten. Ook experts verspreiden meningen en 'feiten' via deze kanalen en verschillen nogal eens van zienswijze. Technische oplossingen zijn ondertussen voortdurend in ontwikkeling. In de verwarring die daardoor ontstaat blijkt elk standpunt gemakkelijk verdedigbaar.

Realisatie van energie-innovatie

² Bijv. http://www.deweekkrant.nl/artikel/2013/juni/19/toch_zes_windmolens
<http://www.rtvutrecht.nl/nieuws/1007144/houtenaren-blijven-boos-om-windmolens.html>
<http://www.rtvooost.nl/nieuws/default.aspx?nid=165755>
<http://nos.nl/artikel/195971-co2opslag-barendrecht-van-de-baan.html>

Gelet op de snelheid waarmee onze duurzame energie productie, besparing en vergroening moet toenemen is het niet gek dat overheden, projectontwikkelaars, energiebedrijven en andere belanghebbenden, o.a. verenigd in topconsortia voor Kennis en Innovatie, er veel voor over zouden hebben om beter in te kunnen spelen op de maatschappelijke drive die er is om zaken op te pakken, maatschappelijk protest te voorkomen en inertie bij energiegebruikers te doorbreken. Alleen als het bedrijfsleven en de diverse overheidslagen in staat worden effectief samen te werken met betrokkenen vanuit hun rol als energiegebruiker of burger en dezelfde groep actief keuzes gaat maken over energie zullen we een energietransitie kunnen realiseren in het tempo dat nodig is. Het besef groeit ondertussen dat het ontstaan van begrip en betrokkenheid niet een kwestie is van een ijzersterke argumentatie, een gelikte brochure of goed georganiseerde participatieavond. Hier komt meer bij kijken.

Wat daarom nodig is naast technologische innovatie die veel meer rekening houdt met veranderende maatschappelijke waarden³, is een focus op sociale-innovatie. Hierbij vormen bestaande sociaalwetenschappelijke inzichten een belangrijk vertrekpunt. Uit jarenlang onderzoek van de Erasmus Universiteit blijkt dat maar liefst 75% van het innovatiesucces afhangt van sociale-innovatie. Hoewel er internationaal geen eenduidige definitie is van sociale-innovatie wordt hiermee in de meest generieke zin bedoeld: de vernieuwende wijze waarop factoren op het gebied van mens en organisatie worden ingevuld. Op dit moment wordt echter maar zeer beperkt in deze aspecten van vernieuwing geïnvesteerd door de energiesector. Reden om een topsector breed onderzoeks- en innovatieprogramma in te richten op dit vlak. STEM moet een extra impuls geven aan investeringen op het gebied van sociale innovatie en daarmee innovatiesucces op het gebied van energie vergroten.

Waarom een sociaal-innovatie programma voor energie vraagstukken?

Een gedeelde frustratie van sociaalwetenschappers in het energiedomein is dat er veel relevante inzichten zijn die nauwelijks benut worden. Er wordt in de praktijk veel 'aangeklooid' met goede bedoelingen. Dit soort praktijken heeft op zijn best neutrale en op zijn slechtst negatieve gevolgen. De gelauwerde Amerikaanse Professor psychologie Timothy Wilson illustreert dit met boeiende cases in zijn bestseller 'Redirect; the surprising new science of psychological change'. Het bekendste voorbeeld dat hij aanhaalt is een groot Amerikaans programma om jeugdcriminaliteit te voorkomen dat in de praktijk juist tot meer criminaliteit bleek te leiden⁴. De parallel naar de energiesector is snel getrokken. Zou de inzet van bijvoorbeeld de Rijkscoördinatiereregeling niet juist tot meer protesten kunnen leiden? Onderzoek hiernaar ontbreekt tot op heden.

Ook wordt in de praktijk vaak veel te laat in het proces aandacht besteed aan de sociaal-maatschappelijke dimensie van een energie-technologie. Een sociaalwetenschapper, omgevings- of projectmanager wordt dan gevraagd om een al ontstane brandhaard te blussen of simpelweg te redden wat er nog te redden valt. Dit lukt zelden.

³ STEM werkt samen met het programma Maatschappelijk Verantwoord Innoveren van NWO

⁴ Voor de geïnteresseerden; het programma selecteerde jongeren op hun potentie om in de criminaliteit terecht te komen en nam ze mee naar gevangenis. Hier gaven 'inmates' een donderpreek om er flink de schrik in te jagen. Doel van hun boodschap; maak iets van je leven, dit moet je niet willen! Onbedoeld gevolg was dat de jongeren beseften dat zij het stempel hadden 'ik heb potentie tot crimineel gedrag' en dat zij met gelijkgestemde jongeren in contact kwamen (ze gingen met grote bussen naar de gevangenis). Al met al bleek uit onderzoek met controlegroepen dat jongeren die meededen meer kans hadden crimineel te worden.

STEM, het sociaal-innovatie programma van de topsector energie, heeft de ambitie om de energietransitie te versnellen door de sociaal-maatschappelijke kant van innovatiesucces veel meer centraal te stellen. Het programma werkt samen met het NWO programma Maatschappelijk Verantwoord Innoveren, waarin de nadruk ligt op de incorporatie van ethische en maatschappelijke overwegingen in de technologie-ontwikkelingsfase. STEM stimuleert het op een vernieuwende manier benutten van sociaalwetenschappelijke inzichten om energie-innovaties te kunnen realiseren in samenwerking met de praktijk⁵.

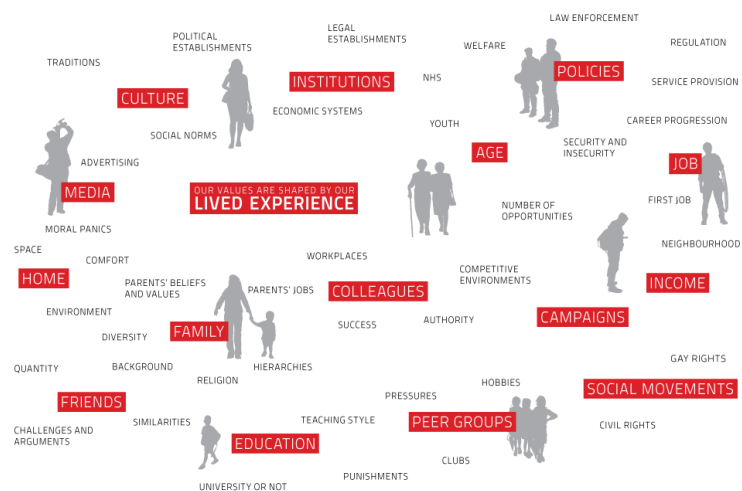
Een aantal uitdagingen als voorbeeld.

Innoveren met bestaande inzichten als vertrekpunt

Uitdaging: energie en de mens

Is er iets zinnigs te zeggen over de wijze waarop energiegebruikers, burgers en andere actoren naar hun eigen verantwoordelijkheid kijken in het energietransitie vraagstuk? Onder invloed waarvan ontwikkelt zich deze verantwoordelijkheid en biedt dit kansen voor gerichte interventies? De sociale psychologie, neurologie en ethiek bieden hiertoe handvatten. Neurologen toonden pas vrij recent aan dat onze hersenen in grote mate plastisch zijn. Dat wil zeggen dat bijna niets in steen staat gebeiteld. Onze hersenen passen zich continu aan in lijn met onze mentale en fysieke ontwikkeling.

Deze plasticiteit maakt het mogelijk dat de waarden die wij in ons leven ontwikkelen onder invloed van allerlei factoren kunnen veranderen (zie: 'Lived Experience'). Dit is van belang, omdat deze waarden het uitgangspunt vormen van de verhalen die wij in al onze rollen (gezinslid, burger, werknemer, consument, etc.) creëren over onszelf en de werkelijkheid. Op basis van deze verhalen maken wij keuzes. Herhaalde, langdurige activatie van

een nieuwe waarde blijkt een bepaalde waarde te kunnen versterken of verzwakken. Als het om energie gaat zijn er volgens Prof. Linda Steg vier categorieën waarden relevant: hedonistische waarden (fun, plezier), egoïstische waarden (zorg voor eigen belang) altruïstische waarden (zorg voor anderen) en biosferische waarden (zorg voor het milieu).

Volgens de eerder genoemde Prof. Timothy Wilson zijn er drie manieren om een verschuiving in waarden te realiseren.

1. Dit kan door 'story prompting', wat inhoudt dat mensen informatie krijgen waardoor zij anders naar zichzelf en de oorzaken van hun gedrag kijken. Een voorbeeld is als jij informatie krijgt over het energiegebruik van je burens. Je ziet jezelf dan ineens als iemand die veel (of

⁵ Voor de exacte doelstellingen van het programma en de specificatie van de programmalijnen verwijzen we u naar de STEM-regeling, die per 1 juli 2013 zal worden gepubliceerd. Een draft van de regeling is op aanvraag al beschikbaar (verweij@squarewise.com).

juist weinig) energie gebruikt. Uit [onderzoek](#) blijkt dat dit een van de meest effectieve manieren is om aan te zetten tot energiebesparing.

2. De tweede methode is die van schrijfoefeningen: door vanuit de derde-persoon over gebeurtenissen te schrijven die jou zijn overkomen en te onderzoeken waarom ze gebeurd zijn lukt het mensen vanuit een nieuw frame naar de werkelijkheid te kijken. Dit is lastig om op grote schaal te benutten, maar komt in beproefde 'grootschalige interventie-methodes' zoals Future Search wel terug (zie ook pg 7).
3. De derde methode heeft de strekking: 'do good, be good'. Dit is gebaseerd op het bewezen principe dat onze attitudes en overtuigingen volgen uit ons gedrag en niet andersom. De aanschaf van zonnepanelen valt in deze categorie. Het positieve gevoel dat dag in dag uit ontstaat als huiseigenaren op zonnige dagen aflezen hoeveel energie ze zelf opwekken lijkt tot meer actie op het gebied van energiebesparing te leiden⁶. Dit plaatst collectieve inkoopacties van zonnepanelen ineens in een heel ander perspectief. De theoretisch gepredikte volgorde in de trias energetica (1-beperk het verbruik, 2- gebruik duurzame bronnen 3- benut fossiele energie zo efficiënt mogelijk) lijkt dan minder logisch dan altijd gedacht.

In alle gevallen dat betrokkenheid van energiegebruikers en andere actoren relevant is bij de realisatie van energie-innovaties – en wanneer is dit niet het geval? – zijn bovenstaande inzichten relevant. STEM stimuleert projecten die op basis van deze en andere sociaalwetenschappelijke inzichten vernieuwende aanpakken centraal stellen om energie-innovatie te versnellen.

Uitdaging: NIMBY-effect, burgerprotest, gebrek aan draagvlak

Als het gaat om draagvlak voor energie gerelateerde besluitvorming en het NIMBY-effect zullen individuele waarden bepalen wat door betrokkenen wordt gezien als rechtvaardig in de procedure die wordt gevolgd en de wijze waarop kosten en baten worden verdeeld. Procedurele rechtvaardigheid betekent in de praktijk dat er in de perceptie van stakeholders voldoende invloed moet zijn op de besluitvorming. Een voorbeeld.

Als een gemeente bewoners vraagt om een mening over de geplande realisatie van een windpark, is een veelgehoorde klacht: waarom wordt alleen gesproken over wind? Hoe zit het met zon of biomassa? Participatietrajecten waarbij bewoners mee mogen denken over de brede invulling van duurzame energieambities zijn veel meer succesvol in het creëren van een gevoel van rechtvaardigheid dan een traject waarbij slechts één optie besproken wordt.

Procedurele rechtvaardigheid laat zich in ieder geval niet samenvatten als 'Decide-Announce-Defend'. Het besluit is dan al genomen, dit wordt aangekondigd en verdedigd. Als er veel bezwaar volgt tijdens inspraaksessies wordt een beslissing soms op punten aangepast, maar dit is niet voldoende om als rechtvaardig te worden ervaren. De waargenomen rechtvaardigheid van een procedure waarbij de aandacht achtereenvolgens gaat naar het creëren van betrokkenheid, het gezamenlijk overwegen en vervolgens besluiten ('Engage-Deliberate-Decide') is veel hoger. Een dergelijke werkwijze wordt maar weinig toegepast in de praktijk; een belangrijke openstaande vraag is dan ook

⁶ Voor zover bekend is dit nog niet wetenschappelijk bewezen, maar wel vaak proefondervindelijk aangetoond

wat de barrières zijn voor initiatiefnemers om deze meer rechtvaardige procedure aan te houden. STEM stimuleert projecten die naar het antwoord van deze vraag op zoek gaan.

Rechtvaardigheid in verdeling *van kosten en baten* is ook van groot belang. Neem bijvoorbeeld de situatie dat gebruik van land voor een duurzame energie-faciliteit uit lokaal oogpunt ongewenst is (bijv. negatieve impact op rust, natuurbehoud, recreatiemogelijkheden). Lokaal worden dan vooral kosten ervaren. Als hier niet voldoende baten tegenover staan ontstaat protest. Een slimme manier om kosten en baten eerlijk te verdelen is middels co-eigenaarschap. Uit onderzoek blijkt dat co-eigenaarschap draagvlak voor een faciliteit doet toenemen. Het draagt bij aan de waargenomen rechtvaardigheid. De wijze waarop co-eigenaarschap wordt georganiseerd maakt ook nog verschil. Musall en Kuik (2010) kwamen er achter dat direct eigenaarschap van leden uit de gemeenschap tot meer draagvlak leidt dan eigenaarschap door een gemeentebestuur namens de gemeenschap. Ongetwijfeld zijn er andere vormen van eigenaarschap en constructies die in specifieke gevallen zeer zinvol kunnen zijn. STEM stimuleert projecten die op een vernieuwende wijze verder bouwen op bestaande inzichten in specifieke contexten.

Het is ook van groot belang om te onderzoeken op welke wijze *compensatie en aanvullend beleid* een rol kunnen spelen in het geval van 'lokaal ongewenst landgebruik'⁷. Uit onderzoek blijkt dat er vele mogelijkheden zijn om compensatie en aanvullend beleid goed in te richten, met meer draagvlak als gevolg. Niet elke stakeholder blijkt daarbij een zelfde mate van compensatie te verwachten. Dit hangt weer af van de dominante waardeoriëntatie. Is iemand meer hedonistisch, egoïstisch, altruïstisch of biosferisch ingesteld? De studie van Groothuis, Groothuis en Whitehead (2007) naar het draagvlak voor de plaatsing van windmolens in een bosrijke Amerikaanse bergomgeving, toonde aan dat bewoners die relatief recent gekomen waren voor de rust en natuur meer compensatie verwachtten dan bewoners met een duurzame waardeoriëntatie of met respect voor de economische functie van de regio. Dit soort principes lijken logisch maar in de praktijk blijft het lastig toe te passen. Want hoe bepaal je wie welke kosten ervaart en hoe koppel je dit aan de juiste baten? Belangrijke vragen die case-specifiek onderzoek vereisen en verdere vertaling naar praktische handvatten in diverse situaties.

Als *aanvullend beleid en compensatie* worden overwogen is het van belang dat dit recht doet aan datgene wat buurtbewoners en andere stakeholders gezamenlijk belangrijk vinden voor hun leefomgeving. Is er behoefte aan meer sportfaciliteiten of een opknopbeurt van het stratenplan? Tegelijkertijd zijn de behoeftes van een individuele stakeholder relevant. Wil deze een financiële compensatie of is er ook iets anders mogelijk? Uit onderzoek blijkt dat investeringen in aanvullend beleid en compensatie parallel aan investeringen in de energie-infrastructuur het draagvlak hiervoor kunnen doen toenemen. Zorgvuldigheid is echter van groot belang. Het risico bestaat dat aanvullend beleid of compensatie wordt gezien als afkoping. Meer ervaring en onderzoek wordt dan ook aangemoedigd binnen STEM.

Uitdaging: introductie nieuwe technologie

Regelmatig gebeurt het weer: een relatief nieuwe veelbelovende technologie leidt tot veel commotie en in het ergste geval verdwijnt deze pardoes weer van tafel. Denk aan CO₂-opslag en de recente discussies over schaliegas. Welke inzichten spelen hierbij een rol?

⁷ De Engelse term is 'locally undesired land use', oftewel LULU

Draagvlak voor een nieuwe en relatief onbekende technologie of toepassing zoals CO₂-opslag of schaliegas, blijkt sterk te worden beïnvloed door de media. Het is lastig hier effectief mee om te gaan want de media zijn nauwelijks te sturen. Een studie van Daamen et al. (2006) toont bijvoorbeeld aan dat de publieke opinie over CO₂-opslag, vastgesteld middels vragenlijsten, onstabiel is en makkelijk te beïnvloeden door kleine beetjes informatie vrij te geven. Dit valt onder de eerder genoemde techniek van 'story prompting'.

De publieke opinie over nieuwe en onbekende technologie wordt ook sterk beïnvloed door uitingen van professionele stakeholders in de media, die zich op hun beurt laten beïnvloeden door berichtgeving over de publieke opinie in de media. Uit onderzoek van K. van Alphen et al. (2007) valt te concluderen dat het daarom belangrijk is om te snappen onder welke condities professioneel geïnteresseerde stakeholders een nieuwe technologie willen steunen. Vervolgens is het van belang actief met deze stakeholders te werken aan de introductie van een nieuwe technologie. Meer praktijk-gebaseerd onderzoek is nodig om hier beter in te worden. Beproefde grootschalige groepsinterventie-methodes lijken hierbij van nut.

Dit soort methodes zijn gebaseerd op open systeem theorie en systeemdenken (Bertalanffy, 1952; Emery & Trist, 1965; Katz & Kahn, 1978; Senge, 1990), sociaal constructionisme (Berger and Luckman, 1967; Gergen, 1994), waardetheorie (Maslow, 1943; McGregor, 1960), futuring (Lippitt, 1983, Schlinder-Rainman and Lippitt, 1980), groepsdynamica (Bion, 1961, Bennis and Shepard, 1956, Lewin, 1951, Tuckman, 1965, Smith and Berg, 1987) en grote groepen dynamiek (Alford, 1989; Turquet, 1975; Pasmore and Fagans, 1992; Gilmore and Barnett 1992; Kreeger, 1975) en gaan uit van de volgende principes:

- 1) dialoog tussen stakeholders is nodig om collectieve denk processen te transformeren en diepere betekenis te vinden;
- 2) het creëren van gemeenschappelijkheid en relaties creëert onderlinge afhankelijkheid en verbinding, waardoor een veel meer gedragen resultaat ontstaat;
- 3) collectief leren vergroot de kans dat een systeem tot resultaten komt die er toe doen;
- 4) diversiteit binnen een gedeelde zoektocht promoot de vitaliteit, synergie, inventiviteit en groei van een systeem;
- 5) zelfmanagement praktijken stimuleren betrokkenheid en gedeelde verantwoordelijkheid;
- 6) een systeemperspectief draagt er aan bij dat begrip ontstaat van de wijze waarop alle factoren (mensen, processen, subsystemen en technologie) relateren aan elkaar binnen het systeem en ten aanzien van het geheel.

Voorbeelden van dit soort methodes zijn Search Conferences, Future search en real time strategic change.

De ambitie van STEM

Het sociaal-innovatie programma van de topsector energie moet op bovenstaande en andersoortige bestaande inzichten voortbouwen, deze aanscherpen en uitbreiden gekoppeld aan praktijk-cases, vragen en ontwikkelingen. Idealiter ontstaan veel meer praktisch toepasbare handvatten voor concrete situaties en ontstaan ook nieuwe inzichten die breed toepasbaar zijn. Bijvoorbeeld in beleid, maar ook in procedures en de werkwijze van bedrijven. Openstaande vragen zijn er nog te over.

- Hoe zorgen we bijvoorbeeld dat beleidsvormingsprocessen en vergunningenprocedures niet zo zijn ingericht dat ze draagvlak bij voorbaat negatief beïnvloeden?
- Welke vormen van aanvullend beleid en compensatie zijn op welk moment interessant?
- Op welke wijze kunnen nieuwe business modellen en vormen van eigenaarschap bijdragen aan waargenomen rechtvaardigheid? Hoe kan meervoudige waarde-creatie hierbij een rol spelen?
- Hoe kunnen we methodes als story prompting en 'do good/be good' benutten om slimmer bij te dragen aan een groter energiebewustzijn?
- Wat is er voor nodig om er voor te zorgen dat bedrijven, overheden en maatschappelijk middenveld bovenstaande lessen incorporeren?
- Hoe kunnen grootschalige groepsinterventie methoden bijdragen aan de samenwerking tussen allerlei actoren die belang hebben bij een bepaalde technologische ontwikkeling en/of daar de kosten van ervaren?
- Etc.

De urgentie is hoog: zonder sociale innovatie geen energietransitie

De praktijk wijst uit dat urgent meer aandacht voor sociale innovatie nodig is om innovatiesucces in de energiesector te garanderen en daarmee de energietransitie te bespoedigen. STEM maakt het mogelijk om hier vanuit slimme consortia van wetenschap en praktijk mee aan de slag te gaan.

STEM stelt alle deelnemers (bedrijven, overheden, wetenschappers en andere type instellingen) de vragen:

- Wat kunnen we gezamenlijk leren van ervaringen van individuele bedrijven, overheden en andersoortige organisaties?
- Welke kennis bestaat er bij wetenschappelijke instellingen die we goed/nog beter kunnen benutten?
- Hoe kunnen we bij lopende projecten deze kennis en inzichten direct toevoegen?
- Kunnen we nieuwe best-practices ontwikkelen die echt werken?

Deelname heeft zin als u het idee heeft dat u bezig bent met energie-ontwikkelingen/ trajecten waarvan u niet weet of deze gaan slagen als u niet bijstuurt. Wilt u zeker weten of het zin heeft om compensatiemechanismen te overwegen? Weet u wat de huidige perceptie is van energiegebruikers en burgers over de energiesector en wat mensen in verschillende rollen zien als het eigen handelingsperspectief? Weet u welke maatschappelijke ontwikkelingen er echt om vragen de eigen bedrijfsvoering of projectmanagement aan te passen?

In het geval van deze en gerelateerde behoeftes is STEM een interessant programma om in mee te doen. De geplande openingsdatum van de STEM subsidieregeling⁸ is 1 juli 2013. De regeling zal open blijven tot 12 september 2013⁹. Voor meer informatie verzoeken wij u contact op te nemen met Martine Verweij, verweij@squarewise.com of Marco Kolkman, AgentschapNL, marco.kolkman@agentschapnl.nl.

⁸ Onder voorbehoud

⁹ Onder voorbehoud

Disclaimer: hoewel dit artikel met zorg is samengesteld ten behoeve van geïnteresseerden in het STEM-programma, kunnen hier geen rechten aan worden ontleend in relatie tot dit programma.